

17. Ἐὰν ναυαγήσῃ καράβη διότι δὲν ἔχῃ κυβερνήτην, ὁ ναύκληρος ἐγκαλεῖται· καὶ ἀποδίδει καὶ τὰ ναῦλα ὅπου ἐπῆρε προτῆτερα ὥς ὅτι δὲν τὰ ἀπέσωσε τὰ πράγματα.
18. Ἐὰν οὐδὲν δύναται ὁ ναύκληρος νὰ σέβῃ εἰς τὸν λιμένα μὲ τὸ καράβη του καὶ εὐγάλη φορτία καὶ θέσῃ εἰς τὸ καράβη σου καὶ ναυαγήσῃ τὸ καράβη σου, ἐγκαλοῦσι τὸν πρῶτον ναύκληρον ἐὰν παρὰ γνώμην τῶν δεσποτῶν ἔθηκε τὰ φορτία εἰς ἄλλο καράβη ἢ παρὰ καιρὸν ἢ εἰς ἄτυχον καράβη· εἰ δὲ ραθυμίαν τινὰ δὲν ἔδειξεν ἀλλὰ πᾶσαν σπουδὴν καλήν, δὲν τὸν ἐγκαλοῦσι.

II (Στοιχεῖο Μ, κεφ. Δ', 6)*

Περὶ ναυτικῶν.

1. Ἐὰν ὁ ναύκληρος δὲν δύναται νὰ σέβῃ εἰς τὸν λιμένα ἀπὸ κακὸν καιρὸν, ἢ ὅτι τὸ καράβη δὲν βολῇ νὰ σέβῃ εἰς τὸν λιμένα, εὐγάλη ἀπὸ τὸ καράβη του φορτία καὶ βάλῃ εἰς τὸ ἐδικόν σου καράβη, ἂν πνιγῇ τὸ καράβη σου μὲ τῶν φόρτων, δὲν ἐγγαλοῦσιν ἐσένα ἀμὴ ἐκεῖνον τὸν πρῶτον ναύκληρον ὅπου εὐγαλε τὸ φορτίον ἀπὸ τὸ καράβη του καὶ ἔβαλε το εἰς τὸ ἐδικόν σου· ἂν εἶναι ὅτι παρὰ γνώμην τῶν δεσποτῶν τοῦ φορτίου, μετήγαγε τὰ φορτία εἰς τὸ καράβη, εἰ δὲ μετὰ γνώμην αὐτῶν, τίποτες δὲν πλατύζει· ὁμοίως ἂν τὰ εὐγαλεν εἰς ἀνεπητίδιον καιρὸν ἢ εἰς ἐπητήδιον καράβη πλατύζει τα.
2. Ἐὰν (ναυ)αγήσῃ τὸ καράβη διότι δὲν ἔχει κυβερνήτην νὰ κρατῇ τὸ τυμόνη, ὁ ναύκληρος καὶ οἱ ὑπηρέται ἐνέχονται.
3. Τὸ καράβη ὅταν ναυαγήσῃ, ὁ ναύκληρος δίδει τὰ ναῦλα ὅπου ἐπῆρεν πρωτῆτερα.
4. Ναύκληρος λέγεται ὁ καραβοκύριος.

17 ἐδ. 1. — Ἀρμ. II, IA, 20 // 17 ἐδ. 2. — Ἀρμ. II, IA, 21.

18. — Ἀρμ. II, IA', 22.

17. 1 Ἐὰν ναυαγήσῃ : Ἐνναυάγησεν : B. // 2 δὲν τά : παραλ. B//

17. 1 ναυαγιάσῃ. A//

18. 1 Ἐὰν δὲν δύναται : A//

4 : ἢ παρὰ καιρὸν...καράβη : παραλ. A//

* Δίνω τὴν παραλλαγή τοῦ χχ. B. Στὰ χφφ. τῆς B.τ.Α. ποὺ ἐρεύνησα, δὲν συνάντησα τοῦτες τίς διατάξεις.

1. Ἀρμ. III, H', 17α

2. Ἀρμ. III, H', 17β

3. Ἀρμ. III, H', 17c

Ἡ ἀπλῇ ἀνάγνωση τῶν παραπάνω διατάξεων δὲν μᾶς ἀφήνει καμμιὰ ἀμφιβολία ὅτι προέρχονται κατευθεῖαν ἀπὸ τὴν Ἑξαβίβλο τοῦ Ἀρμενόπουλου.

Εἰδικώτερα, μποροῦμε νὰ παρατηρήσουμε:

α) Οἱ διατάξεις ὑπ' ἀρ. 2 - 18 ἔχουν τὴν ἴδια ἀκολουθία ἄρθρων καὶ τὸ ἴδιο περιεχόμενο μὲ τὶς ἀντίστοιχες τοῦ ΙΑ'. τίτλου τοῦ ΙΙ. βιβλίου τῆς Ἑξαβίβλου.

β) Ἡ διάταξη ὑπ' ἀρ. 1, νομίζω πὼς δὲν προέρχεται κατευθεῖαν ἀπὸ τὴν Ἑξαβίβλο, ἀν καὶ εἶναι ἀντίστοιχη σὲ περιεχόμενο μὲ τὶς ὑπ' ἀριθ. 11, 16 καὶ 17²⁴ τοῦ ΙΑ. τίτλου τοῦ ΙΙ βιβλίου αὐτῆς (τῆς Ἑξαβίβλου). Καὶ ἡ σύνταξη καὶ ἡ ἀκολουθία τῶν νοημάτων τῆς διάταξης ὑπ' ἀριθ. 1 δείχνει πὼς ὁ συντάκτης τῆς εἶχε ὑπόψη τοῦ ἄμεσα ἢ ἔμμεσα τῇ «Μικρᾷ Σύνοψιν»²⁵ (στοιχεῖο Ν, ξβ). Γιὰ ἀπόδειξη δίνω εὐθὺς ἀμέσως τὴν παραβολὴ τῶν δυὸ κειμένων.

Παράφραση Κ. Κρ.

Περὶ τῶν ἐν ναυαγίῳ ριπτομένων

Ὅταν πλὴν καράβη φορτομένον εἰς
τὴν θάλασσαν
καὶ γένηται ταραχὴ μεγάλη,
καὶ διὰ τὴν μὴ δὲν πνηγῇ τὸ καράβη
καὶ οἱ ἄνθρωποι
εὐγάλουσι καὶ ρίξουσιν φορτία εἰς τὴν
θάλασσαν

ὅλοι ὅσοι ἔχουσι τὰ φορτία τοὺς εἰς τὸ
καράβη
δίδωσιν τὸν λογαριασμὸν τοὺς, εἴ τι
τοὺς ὑπάγοι τὸν ἄνθρωπον, ὅπου ἔρι-
ξαν τὰ φορτία τοὺς εἰς τὴν θάλασσαν·
καὶ ζημιώνονται ἐπίσης πάντες κατὰ
τὸν ποσὸν τῆς πραγματείας των.

Μικρὴ Σύνοψη Ν, ξβ'.

Ἰστέον δὲ ὅτι συνεισφορὰ ἐν τῷ πλοίῳ
οὕτω γίνεται.

ἔπλει ναῦς· ἦσαν ἄνθρωποι πολλοὶ οἱ-
κεῖα ἔχοντες πράγματα·
ἐπῆλθε κλύδων·
ἐκινδύνευσεν ἡ ναῦς·

ἀπώλοντο ἃ ἐρρίφθησαν τινὰ ἀπὸ τῶν
ἐν τῇ νηὶ πραγμάτων, τινὰ διεσώθησαν.
μετὰ ταῦτα διορίζεται ὁ νόμος, ἵνα
τὰ σωθέντα πράγματα
πάντες οἱ ὄντες ἐν τῇ νηὶ

κατὰ ἀναλογίαν ὧν εἶχον διαμερί-
σονται

καὶ καλεῖται τὸ τοιοῦτον συνεισφο-
ρὰ

24. Οἱ τρεῖς αὐτὲς διατάξεις τῆς Ἑξαβίβλου δὲν ἔχουν τὶς ἀντίστοιχες τοὺς παραφράσεις, στὴν ἀναλογουῖσα θέσῃ καὶ σειρᾷ, οὔτε στὸν Κ. Κρ. οὔτε στὴ Β.Τ.Α. Δηλαδή, φαίνεται καθαρὰ πὼς ὁ Κ. Κρ. ἐπραξε ἔτσι, ἐπειδὴ εἶχε προτάξει τὴν ἀντίστοιχη σὲ περιεχόμενο διάταξή του.

25. Ι. καὶ ΙΙ. Ζέπου, Jus Graecoromanum, τ. VI (σ. 321 - 545) «Νόμιμον κατὰ Στοι-
χεῖον» ἢ «Μικρὰ Σύνοψις».

Καὶ ὅσα ἐρρίψασιν εἰς τὴν θάλασσαν,
κατὰ πῶς ἡγοράσθησαν τιμοῦνται·
ὅσα δὲ ἀπέμειναν εἰς τὸ καράβη
κατὰ πῶς μέλλει νὰ πωληθοῦσι τιμοῦν-
ται.

τὰ μὲν ἀπολεσθέντα πράγματα
τιμῶνται πρὸς ὃ ἡγοράσθησαν,
τὰ δὲ σωθέντα
πρὸς ὃ δύνανται δοθῆναι.

Ἀπὸ τὴν ὁμοιότητα τῶν δύο διατάξεων βγαίνει τὸ συμπέρασμα πὼς ὁ Κ. Κρ. ἢ εἶχε ἄμεση βοηθητικὴ πηγή (ἐκτὸς ἀπὸ τῆ βασικῆ του πηγῆ, δηλ. τὴν Ἑξάβιβλο) καὶ τὴ Μικρὴ Σύνοψη²⁶, ἢ πιθανώτερα, παράφρασε κάποιο σχόλιο (ποὺ εἶχε προέλευσὴ του τὴ Μικρὴ Σύνοψη) ποὺ βρισκόταν στὸ χφ. τῆς Ἑξάβιβλου ἀπ' ὅπου ἔκανε τὴν ἐπιλογὴ του.

γ) Ὁ Κ. Κρ. σὲ τρεῖς περιπτώσεις πρωτοτυπεῖ προσθέτοντας κάτι περισσό-
τερο ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχη διάταξη τῆς Ἑξάβιβλου.

αα). Στὴ διάταξη ὑπ' ἀριθ. 4, στίχοι 6 - 7²⁷ «καὶ ναύτης μὲν λέγεται . . . τοῦ
καραβίου».

ββ) Στὴ διάταξη ὑπ' ἀρ. II, 4 «ναύκληρος λέγεται ὁ караβοκύριος», καὶ

γγ) Στὴ διάταξη ὑπ' ἀριθ. 13, στίχοι, 4 - 5 : «Ὁ δὲ νόμος λέγει ὑπέρπυρα καὶ
μὴ φλωρία».

Βέβαια καὶ οἱ τρεῖς περιπτώσεις ἔχουν τὴν ἔννοια ἐπεξηγήσεων. Παρ' ὅλα αὐτὰ
μας δίνουν τὶς ἐξῆς πληροφορίες :

1) Ὁ Κ. Κρ. ἔχει ὑπόψη του κατὰ κύριο λόγο πλοῖο μὲ κουπιὰ, ἀφοῦ ναύτη
ἐννοεῖ τὸν κωπηλάτη.

2) Μὲ τὸν ὅρισμό «ναύκληρος=ὁ δεσπότης τοῦ караβίου, ἢ ὁ караβοκύριος»
δίνει στενότερη τὴν ἔννοια τοῦ ναυκλήρου, ἀποκλείοντας τὸν ἐκμεταλλευτόμενο ξένο
πλοῖο—τὸν ἐφοπλιστὴ κατὰ τὴ σημερινὴ ὁρολογία, ἔννοια ἐπίσης γνωστὴ καὶ στὰ
Βασιλικά²⁸ (Βασ. 53, 1, 2). Πιθανόν, λοιπόν, στὴν ἐποχὴ του νὰ εἶχε ἐκλείψει ὁ θε-
σμός τοῦ ἐκμεταλλευτόμενου ξένο πλοῖο, δηλαδὴ τῆς ἐφοπλιστικῆς ἐπιχείρησης.

Εἶναι γεγονὸς πὼς τὰ λίγα δικαιοπρακτικὰ ἔγγραφα ποὺ εἶναι γνωστὰ δὲ μας
δίνουν ἐπαρκεῖς ἐνδείξεις γιὰ μιὰ κάποια ἐφαρμογὴ στὴν τουρκοκρατία ἀπὸ τοὺς

26. Θὰ ἔπρεπε νὰ γίνῃ πιὸ ἐνδελεχὴς ἔρευνα τοῦ Κ. Κρ. γιὰ ν' ἀποκλεισθῇ ἢ ὄχι ἡ ὑπόθεση
ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὸ παραπάνω στοιχεῖο, πὼς ἡ Μικρὴ Σύνοψη ἀπετέλεσε κι αὐτὴ ἄμεση πηγή του.

27. Εἶναι πιθανόν καὶ αὐτὴ ἡ διάταξη νὰ προέρχεται ἀπὸ σχόλιο.

28. I. καὶ II. Ζέπου, «ΒΑΣΙΛΙΚΑ» (κατὰ τὴν ἔκδοση G. E. Heimbach καὶ τὸ συμπλή-
ρωμά της. . .). Ἀθῆναι 1912, τ. 1 - 6· καὶ H. J. Scheltema—N. Van der Wal, *Basilicorum libri*
LX, Groningen—S'—Gravenhage, 1955—(ἡ ἔκδοση δὲν ἔχει ὀλοκληρωθῇ ἀκόμη)· καὶ στίς δύο
ἐκδόσεις βλ. βιβλίο 53.

Ἕλληνες ναυτιλλομένους τοῦ ναυτικοῦ δικαίου τῆς Βενετίας, ἢ ἄλλων Ἱταλικῶν πόλεων, ἢ καὶ τοῦ Βυζαντινοῦ ναυτικοῦ δικαίου ποὺ βρίσκεται στὰ «Βασιλικά» π.χ. ἢ στὸ «Νόμο Ροδίων Ναυτικό»²⁹. Οὔτε ἀκόμα ἔχουν βρεθῇ ἐνδείξεις πὼς ἐφαρμόζονταν στὴ ναυτιλιακὴ πρακτικὴ οἱ σχετικὲς διατάξεις τῆς Ἐξαβίβλου.

Παρ' ὅλα αὐτά, ἡ τεράστια ἐξάπλωση ποὺ εἶχε ἡ Ἐξαβίβλος τοῦ Ἀρμενόπουλου καὶ ἡ ὑπαρξὴ σὲ ἀρκετὰ μεταβυζαντινὰ χφφ. τοῦ Νόμου Ροδίων Ναυτικοῦ³⁰ δίνουν, τοῦλάχιστον, τὴν ἐνδειξὴ πὼς διατάξεις βυζαντινοῦ ναυτικοῦ δικαίου ἦταν, ἢ ἦταν δυνατό νὰ εἶναι, εὐρύτατα γνωστές.

Τέλος, εἶναι ἀξιοπρόσεκτο ὅτι μὲ ἰδιαίτερη ἐμμονὴ παρεμβάλλονται διατάξεις ναυτικοῦ δικαίου καὶ στὴν παράφραση τοῦ Κ. Κρ. καὶ στὴ Β. τ. Α. Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ «παρένθεση» τῶν διατάξεων ναυτικοῦ δικαίου σὲ ἐρανιστικὲς συλλογὲς ποὺ εἶχαν εὐρύτατη διάδοση στὸν ἐλληνικὸ χῶρο πρέπει, νομίζω, σοβαρὰ νὰ μᾶς προβληματίσει. Γιατὶ ἡ «παρένθεση» αὐτὴ δὲν πρέπει νὰ εἶναι τυχαία, ἀλλὰ θὰ ἐξυπηρετοῦσε ἀναντίρρητα τὶς ἀνάγκες μιᾶς ὁρισμένης τάξης—τῶν Ἑλλήνων ναυτιλλομένων.

Ἔτσι, λογικὰ πρέπει νὰ ἀχθοῦμε στὸ συμπέρασμα πὼς ἡ «παρένθεση» αὐτῶν τῶν διατάξεων ἀποτελεῖ μιὰ πρόσθετη καὶ σοβαρὴ ἐνδειξὴ γιὰ τὸ ὅτι στὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας ἴσχυσαν στὴν πράξη βυζαντινὲς διατάξεις ναυτικοῦ δικαίου.

29. W. Ashburner, Νόμος Ροδίων Ναυτικός—The Rhodian Sea - Law, Oxford 1909· καὶ I. καὶ Π. Ζέπου, J. GR. τ. III, σ. 93 - 103 (Νόμος Ροδίων Ναυτικός), Ἀθῆναι 1931.

30. Ὁ Νόμος Ροδίων Ναυτικός στὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ μεταβυζαντινὰ χφφ. (ποὺ βρίσκονται στὴν Ἑλλάδα), ἔχει μιὰ συγκεκριμένη μορφή, ποὺ μᾶς ἔκανε νὰ διακρίνουμε μιὰ ξεχωριστὴ οἰκογένεια χφφ. ποὺ τὸν περιέχουν, τὴν τελευταία στὴ χειρόγραφη παράδοσή του. Βλ. Γ. Ε. Ροδόλακη, Διατάξεις ναυτικοῦ δικαίου σὲ μεταβυζαντινοὺς χφ. κώδικες τῆς Λακωνίας. (Ἀνακοίνωση στὸ Α'. Συνέδριον Λακωνικῶν Σπουδῶν, Ὀκτώβριος 1977,—ὑπὸ ἐκτύπωσιν).—

